

Igor Ivašković

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Ljubljani

Kardeljeva ploščad 17, SI-1000, Ljubljana

igor.ivaskovic@ef.uni-lj.si

U SLUŽBI ZNANOSTI ILI POLITIKE JEZIČNOGA PRESEZANJA: SLUČAJ SLOVENSKOGA LINGVISTIČKOG ATLASA

U posljednjih se petnaestak godina u okviru izrade Slovenskoga lingvističkog atlasa (SLA) sve više govora iz Republike Hrvatske uvrštava u slovenski jezik što je pobudilo pažnju i reakcije dijela hrvatskih jezikoslovaca. U ovom su radu stoga analizirane metodološke pretpostavke na kojima temelji projekt izrade SLA s ciljem otkrivanja uzroka razlika u poimanju i imenovanju spomenutih govora. Ustanovljeno je da se pri dopuni SLA izraz 'slovenski jezik' koristi kao gentskolingvistička kategorija, dok se izraz 'hrvatski jezik' smatra samo etničkom oznakom jednog dijela 'srednjojužnoslavenskog jezičnog dijasistema'. Analizom pojmovnog aparata i kriterija na kojima se temelji recentno izdanje SLA ustanovljeno je da se u okviru tog projekta u genetsku lingvistikku pokušalo unijeti dio terminologije iz drugih grana znanosti, no pri tome se ignoriralo temeljne definicije tih pojmova. Pri izradi SLA opisivani su govori analizirani genetskolingvističkim kriterijima, no potom ih se označavalo sociološkim ili nacionalnim oznakama kojima se neuspješno pokušalo promijeniti značenje. Miješanje pojmovlja, gdje u jednoj grani lingvistike određena riječ ima jedno, a u drugoj posve drugo značenje, znanstveno je neutemeljeno i često vodi do pogrešnih interpretacija rezultata. Želimo li određene govore označivati pridjevima koji imaju snažno obilježeno sociolingvističko ili nacionalno značenje, onda pri analizi tih govora moramo slijediti sociolingvističke kriterije. U suprotnom, ako težimo govore klasificirati isključivo pomoću genetskolingvističkih kriterija, onda u području genetske lingvistike treba razviti novo nazivlje koje prethodno nije obilježeno posve drugim značenjem u drugim znanstvenim područjima. Pored toga, u ovom su radu prikazane i druge mogućnosti proizvodnog manipuliranja rezultatima koje je poželjno izbjegavati u budućim genetskolingvističkim studijama.

Uvod

Jezik je nesumnjivo jedan od ključnih stupova svakoga društva kako zbog omogućavanja pojedincu izražavanja njegova mišljenja tako i zbog posljedične komunikacije koju ostvaruje s drugim pripadnicima društva. U suvremenom svijetu, dakle, subjektivitet pojedinca uvelike ovisi o njegovoj sposobnosti korištenja jezikom jer upravo o tome ovisi mogućnost izražavanja vlastite volje. Analogno i na razini naroda, posebice onih malobrojnijih, jezik igra iznimno važnu ulogu, što je najbolje parafrazirao Fran Kurelac zapisavši: »*Po jeziku narodi gospoduju, kada im ga oduzmeš, sluguju!*« Uzimajući u obzir slovensku i posebice hrvatsku povijest, koja je prepuna borbe za vlastiti jezik prepletene s »grčevitom borbom« za samostalnost (Banac 1991:5), ne čudi da jezik i u tim dvjema državama zauzima velik dio obrazovnoga programa za osnovne i srednje škole. Ono što čudi jest postojanje međusobno kontradiktornih teza u dvama sustavima koji su velik dio povijesti dijelili zajednički državni i obrazovni okvir, kako unutar Habsburške Monarhije tako i u svakoj od jugoslavenskih država nastalih nakon 1. i 2. svjetskog rata. Ignoriranje tih razlika i odustajanje od traženja uzroka za dijametralno suprotstavljene aksiome na kojima se temelji jezično obrazovanje u dvjema susjednim državama, nosi potencijal za dubok razdor između budućih naraštaja Hrvata i Slovenaca. Tema kojom se bavi ovaj članak stoga nije laka, ne zato što bi bila zahtjevnija za razumijevanje, već zbog činjenice da bavljenje njome neizbježno podrazumijeva konflikt. No, sukob različitih stavova, njihova revizija te dopuna metodoloških postavaka za buduća istraživanja trebalo bi biti u srži znanstvenoga rada, stoga i ovaj članak ima namjeru upravo stimuliranje ponovne provjere različitih teza o pitanjima koja nikako nisu nebitna kako za hrvatsko, tako i slovensko društvo.

Povod za predmetni rad recentne su objave kruga slovenskih jezikoslovaca koji u okviru projekta izrade, odnosno dopune Slovenskoga lingvističkog atlasa (SLA) granice slovenskoga jezika pomiče duboko na hrvatski teritorij. U tom okviru u slovenski jezik uključuju i one govore koje hrvatska jezikoslovna struka smatra izvornim hrvatskim govorima autohtonih Hrvata te ih posljedično smatra i dijelom hrvatskoga jezika. U prvom su dijelu članka najprije predstavljene sporne teze koje su uspostavljene u okviru dopune SLA, da bi se u središnjem dijelu analiziralo terminologiju i metodološke pretpostavke na kojima se rezultati toga projekta temelje te se ukazalo na uzroke drugačijeg poimanja i imenovanja opisivanih govora. U zaključku se nude prijedlozi kojima bi se te razlike, a posljedično i potencijalni konflikti mogli ukloniti.

Projekt SLA i reakcije

SLA je projekt koji s različitim intenzitetom traje već približno osam desetljeća. Njegovo je poslanje u geografskim kartama prikazati »leksično in besedotvorno bogastvo slovenskih narečij in njihovo premišljeno jezikoslovno interpretacijo«¹ i pritom napraviti »primerjalno analizo slovenskega narečnega besedja in njegove tvorjenosti, izvora in skupaj z indeksi tudi nekaterih glasoslovnih razvojev tako znotraj nacionalnega oz. jezikovnega prostora kot tudi v primerjavi z drugimi jeziki«² (ZRC SAZU 2025). Karte se dopunjavaju kroz dijalektološka istraživanja koja se provode u okviru različitih projekata *Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša* (koji je i bio začetnik izrade SLA) koji djeluje unutar znanstveno-istraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti (*Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti* - ZRC SAZU). Većina je projekata financirana od strane posebnog ureda slovenske vlade koji pokriva resor slovenske diaspore (*Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu*). Rezultati pojedinih istraživanja koja se odnose na osuvremenjivanje SLA objavljuju se u uglavnom u dvije periodičke publikacije ZRC SAZU - *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* i *Jezikoslovni zapiski*, a za hrvatsku je jezikoslovnu struku posebice zanimljiv tematski sklop objava s nazivom *Slovenski govori na vzhodnem robu* (Slovenski govori na istočnom rubu) (Slovenski govori na vzhodnem robu (3) 2024).

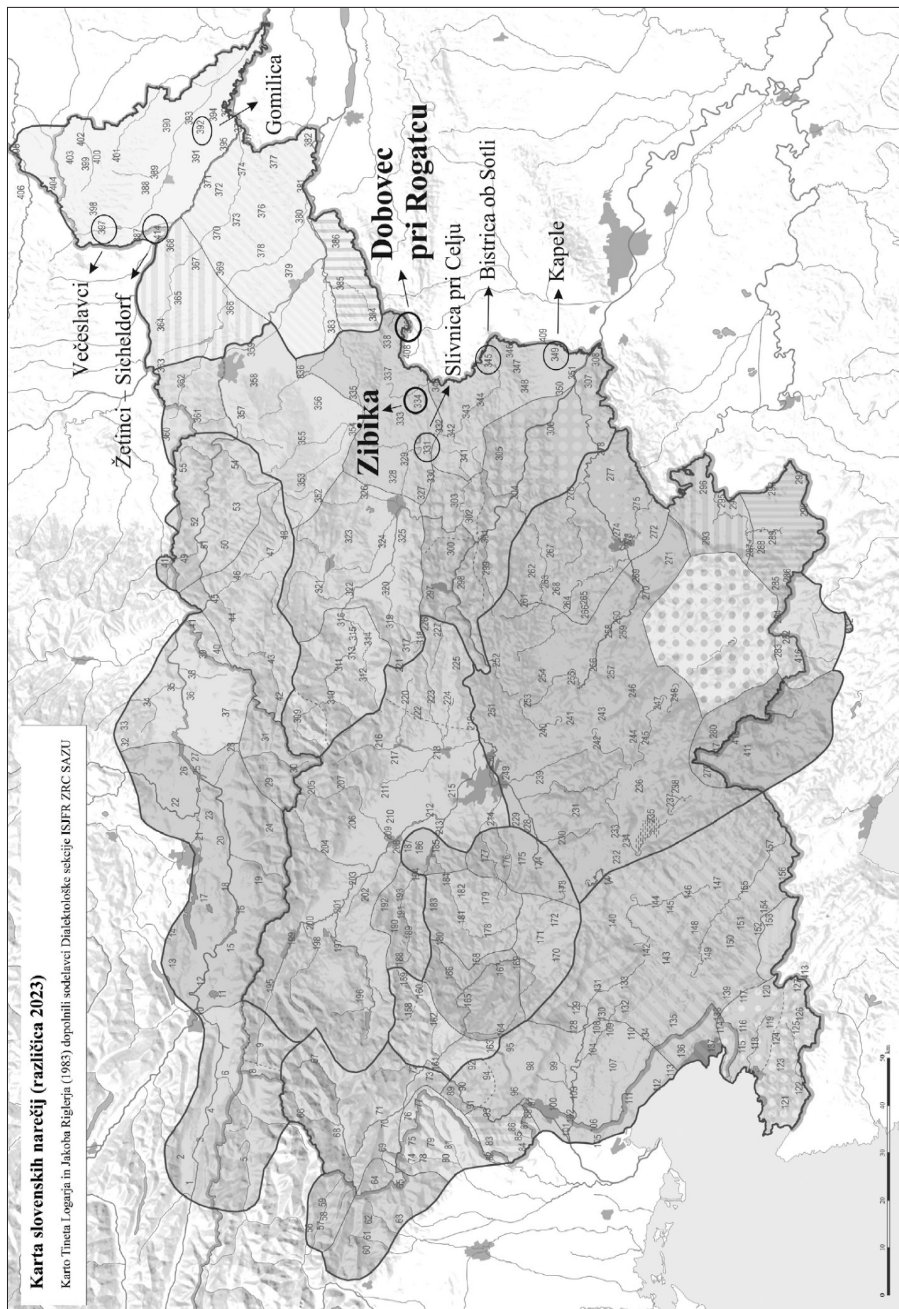
Do 2010. godine slovenski su jezikoslovci u SLA, pored govora u Republici Sloveniji, uključivali govore Slovenaca u Austriji, Mađarskoj, Italiji. No, u zadnjih 15 godina skupina slovenskih jezikoslovaca u SLA je počela dodavati pojedine punktove koji se nalaze u Republici Hrvatskoj.³ U sklopu toga brojni se govori, najviše u Gorskom kotaru (Čabar, Delnice, Prezid, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad) i uz rijeku Sutlu (u Humu na Sutli, Kumrovcu, te u Dubravici s okolinom), no i u Međimurju (Štrigova) te Istri (pojedini bužetski govori), označavaju kao slovenski govori (Šekli 2013a; Gostenčnik 2023; Gostenčnik, Kenda-Jež i Kumin Horvat 2023; Gostenčnik 2024a; Gostenčnik 2024b). Sukladno tome, granica slovenskoga jezika proširuje se duboko na teritorij Republike Hrvatske (Slika 1).

¹ Prijevod autora: »leksičko i tvorbeno bogatstvo slovenskih dijalekata te njihovu promišljenu jezikoslovnu interpretaciju«.

² Prijevod autora: »omogućiti komparativnu analizu (...) kako unutar nacionalnog odnosno jezičnog prostora, tako i u usporedbi s drugim jezicima«.

³ Primjerice T407 Banfi, T408 Hum na Sutli, T409 Dubravica, T410 Čabar, T411 Ravnice, T412 Ravna Gora in T413 Brest (Gostenčnik 2023:52).

Slika 1. Prikaz inačice karte slovenskih dijalekata iz 2023. godine.

Izvor: Slovenski govori na vzhodnem robu (3) 2024:171.

Dok označavanje slavenskih govora Slovenaca u Austriji, Mađarskoj i Italiji kao slovenskih govora u jezikoslovnim krugovima nije potaklo prevelike rasprave, uključivanje hrvatskih područja u SLA pobudilo je interes pojedinih hrvatskih jezikoslovaca jer su u slovenski jezik uključeni govori koje dio hrvatske jezikoslovne struke smatra dijelom hrvatskoga jezika. Pritom je razumljivo da je razgraničenje između dvaju srodnih jezika, slovenskoga i hrvatskoga, teže nego između slovenskoga na jednoj te mađarskog, talijanskog i njemačkog na drugoj strani. Upravo je zato i poželjna analiza metodologije prema kojoj su izvorni govori etničkih Hrvata, autohtonog stanovništva na predmetnim područjima u Republici Hrvatskoj, od strane dijela slovenskih jezikoslovaca označeni dijelom slovenskoga jezika. Matej Šekli (2013a:42), naime, eksplicitno zapisuje: »*Iz povedanega sledi, da je točke Slovenskega lingvističnega atlasa (SLA) na ozemlju Republike Hrvatske potrebno razumeti kot del diasistema slovenskega jezika.*«⁴ To se na prvi pogled nastavlja na tezu Frana Ramovša koji je smatrao da, primjerice, Sutila nije jezična granica jer »*na eni kot na drugi strani vidimo utripanje enotnega jezikovnega organizma*«⁵ (Ramovš 1935:145). No, pritom ipak postoji bitna razlika jer Ramovš tomu 'jedinstvenomu jezičnomu organizmu' nije pridavao etnički pridjev 'slovenski'.

Reakcija je kroz nekoliko godina došla od strane pojedinih hrvatskih autora koji su argumentirali da isključivo genetskolingvističkim kriterijima nije moguće odrediti koji govor pripada hrvatskom, a koji slovenskom jeziku. U slučaju određivanja narodne pripadnosti nekog govora, nužno bi bilo prema Aniti Celinić i Miri Menac Mihalić (2017:102) uvesti dodatni kriterij. Budući da se jezične jedinice u koje se mjesni govori svrstavaju nazivaju nacionalnim imenima, spomenute autorice, komentirajući rad slovenskih dijalektologa, smatraju da taj kriterij treba biti nacionalna pripadnost govornika. Slično je zaključila i Marina Marinković (2018:43) prema kojoj slovenska dijalektologija pri klasifikaciji analiziranih govora zanemaruje sociolingvističke kriterije, odnosno mišljenje samih govornika koji su ispitivani na terenu o njihovoj jezičnoj pripadnosti. Marija Malnar Jurišić (2018:164), pak, referirajući se na kvalifikaciju govora Hrvata u Hrvatskoj kao slovenskih od strane pojedinih slovenskih jezikoslovaca postavlja pitanje »*definiranja jezičnih značajka nacionalnim imenom, odnosno kada neka od njih postaje »slovenska« (ili »hrvatska«). Mjeri li se to rasprostranjenosti, zastupljenosti ili jednostavno potvrđenošću, može li se nešto nazvati*

⁴ Prijevod autora: »Iz navedenog proizlazi da punktovi Slovenskog lingvističkog atlasa na području Republike Hrvatske treba razumjeti kao dio dijasistema slovenskoga jezika.«.

⁵ Prijevod autora: »na jednoj kao i na drugoj vidimo pulsiranje jedinstvenoga jezičnoga organizma«.

»našim« ako postoji i u govorima neke druge zemlje ili naroda?» Ista autorica također smatra kako je »u slučaju isključivanja nacionalne pripadnosti, tj. identifikacije govornika, potrebno isključiti i imenovanje jezičnih značajka nacionalnim imenom.« Sukladno tomu, pri klasifikaciji govora onih govornika koji nisu nacionalno opredijeljeni trebalo bi isključiti nacionalni pridjev, odnosno takav bi govor trebalo nazvati neutralnim terminom da se jeziku jednog naroda ne bi nametalo nacionalno ime jezika drugoga, u ovom slučaju susjednoga naroda.

Autori koji sudjeluju pri dopuni SLA nisu uvažili primjedbe hrvatskih kolega, ali je Šeklijevu konstataciju da određene izvorne govore autohtonih Hrvata u Republici Hrvatskoj treba smatrati dijelom dijasistema slovenskog jezika pokušala dopuniti Januška Gostenčnik koja je pridavanje oznake 'slovenski' govorima u Republici Hrvatskoj objasnila konstatacijom da »nekateri govori na Hrvatskem izkazuju definicijske lastnosti slovenskega jezika«⁶ (Gostenčnik 2024b:124). Pritom je dodala da »pridevnik slovenski v zvezi s terminom slovenska narečja (in tudi slovenski jezik) je znotraj dialektologije termin, ki označuje točno določen pojem in se poslužuje jasno vzpostavljene metodologije, ki je lastna geneolingvistiki kot (le) eni izmed vej jezikoslovja.«⁷ (Gostenčnik 2023:48). Uzrok za razmimoilaženje slovenskih i hrvatskih dijalektologa ista autorica vidi na sljedeći način:

... neustrezni metodološki pristop pri zemljepisnem določanju jezikovnih, natančnejše narečnih mej, se je sploh v zadnjih desetletjih zelo uveljavil znotraj hrvaške dialektologije. Namesto tega, da bi bili kot edini v ospredju geneolingvistični kriteriji (s primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije), je tam večji poudarek na sociolingvistiki in tudi na upoštevanju državno-nacionalne meje. Geneolingvistika in sociolingvistika sta dve različni veji jezikoslovja, pri čemer ima vsaka svoje teoreme in kriterije, katerih uporaba naj se ne bi prenašala iz ene veje v drugo, saj to ni v skladu z do sedaj uveljavljeno stroko.⁸ (Gostenčnik 2023:47).

⁶ Prijevod autora: »pojedini govori u Hrvatskoj iskazuju definicijske karakteristike slovenskoga jezika«.

⁷ Prijevod autora: »pridev slovenski u vezi s terminom slovenski dijalekti (kao i slovenski jezik) unutar dijalektologije je termin koji označava točno određeni pojam i koristi jasno uspostavljenu metodologiju koja je svojstvena genetskoj lingvistici kao (samo) jednoj od grana lingvistike.«.

⁸ Prijevod autora: »Neodgovarajući metodološki pristup u zemljopisnom određivanju jezičnih, točnije dijalektalnih granica, u posljednjim se desetljećima posebice snažno afirmirao unutar hrvatske dijalektologije. Umjesto da u prvom planu budu isključivo genetskolingvistički kriteriji (s komparativnom metodom i metodom rekonstrukcije), veći naglasak stavljen je na sociolingvistiku te na uzimanje u obzir državnih i nacionalnih granica. Genetska lingvistika i sociolingvistika dvije su različite grane lingvistike, svaka ima svoje teorijske postavke i kriterije čija se primjena ne bi trebala prenositi iz jedne grane u drugu, jer to nije u skladu s dosad utemeljenom strukom.«.

Posljedično smatra da bi »*znatraj dialektologije razumljena tudi zveza slovenski jezik, tj. kot skupek slovenskih narečij, ki naj se obravnava neodvisno od govorčevega kraja bivanja v določeni državi, nacionalne pripadnosti govornika in avtopercepcije govora tega govornika.*«⁹ (Gostenčnik 2023:48). U tom je kontekstu, prema mišljenju autorice, u okviru dijalektoloških istraživanja potrebno isključiti identifikacijski kriterij, odnosno stavove govornika jer to implicira neprimjeren kombinirani metodološki pristup proučavanja razvoja jezika.

Iz navedenog je moguće zaključiti da se rad slovenskih dijalektologa koji je rezultirao dopunom SLA temelji na genetskolingvističkim kriterijima, te da pritom izraz 'slovenski jezik' postoji kao gentskolingvistička kategorija, dok s druge strane hrvatski jezikoslovci smatraju da je nazivanje jezične jedinice etničkim ili nacionalnim terminom prešutno uključivanje sociolingvistike. U tom okviru, bez sociolingvističkog promatranja, i unutar toga bez uključivanja identifikacijskog kriterija, nije moguće izvornim govorima autohtonih Hrvata u Republici Hrvatskoj davati etničku, odnosno nacionalnu oznaku 'slovenski'.

Metodološka polazišta SLA

U srži opisanog neslaganja između pojedinih hrvatskih i pojedinih slovenskih jezikoslovaca čini se da je razmeđivanje dvaju jezika, hrvatskoga i slovenskoga, odnosno pitanje postoji li uopće jasna granica koja bi se mogla povući između njih. Pri razlikovanju jezika i njihovu razmeđivanju u jezikoslovnoj se literaturi spominje moguća primjena različitih kriterija, a to su strukturalni kriterij, kriterij međusobne razumljivosti, genetski kriterij, identifikacijski kriterij, vrijednosni (kulturni) kriterij te standardizacijski kriterij. Upravo na primjeru hrvatskoga jezika spomenuti su pristupi više puta analizirani te je pri tom ustanovljeno da u jezikoslovnim studijama gotovo uvijek postoji mogućnost manipuliranja rezultatima, odnosno njihove prilagodbe unaprijed zadanim ciljevima autora pojedine studije (Ivašković 2020; Ivašković 2024). Posljedično je u okviru navedenoga povlačenja novih jezičnih granica, točnije uključivanja govora Hrvata iz Republike Hrvatske u slovenski jezik, potrebno prije svega proučiti terminološka polazišta i kriterije koje su autori iz Instituta Fran Ramovš ZRC SAZU koristili pri određivanju granice slovenskoga jezika, prije svega što u genetskolingvističkom smislu označava taj termin. U tome okvi-

⁹ Prijevod autora: »*unutar dijalektologije trebalo bi razumjeti izraz slovenski jezik kao skup slovenskih dijalekata, koji se trebaju promatrati neovisno o mjestu prebivanja govornika u određenoj državi, nacionalnoj pripadnosti govornika i avtopercepciji govora tog govornika.*«.

ru potrebno je najprije proučiti što u genetskolingvističkom smislu označava naziv 'slovenski'. U tom su (metodološkom) pogledu za rad Instituta Fran Ramovš ZRC SAZU i izradu SLA ključna dva rada profesora lingvistike s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani, Mateja Šeklija. Oba rada datiraju iz 2013. godine. Prvi je pod naslovom *Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja* objavljen u časopisu *Slovenski jezik* (Šekli 2013a), dok je drugi s naslovom *Genetolingvistična klasifikacija južnoslovenskih jezika* objavljen u časopisu *Jezikoslovni zapiški* (Šekli 2013b). Oba su članka od izuzetne važnosti za razumijevanje pojmovnog aparata koji definira autor, a potom se njime koriste i ostali autori u projektima dopune SLA.

U okviru analiziranih metodoloških polazišta za određivanje granica slovenskoga jezika, točnije za njegovo razmeđivanje s hrvatskim jezikom, indikativno je da autori u projektu dopune SLA polaze s (genetskolingvističkom) klasifikacijom južnoslovenskih jezika prema kojoj hrvatski jezik, za razliku od slovenskoga, uopće ne postoji. U prvom od temeljnih metodoloških članaka za izradu SLA Šekli naime eksplicitno navodi:

*Slovenščina je samostojni jezik, medtem ko je kajkavščina ob čakavščini ter (zahodni in vzhodni) štokavščini (in torlaščini) ena od enot osrednje južne slovanščine (hr. srednjojužnoslovenski jezik), tj. južnoslovenskega diasistema hierarhične stopnje jezika, ki se razprostira od jezikovne meje s slovenščino do jezikovne meje z makedonščino in bolgarščino.*¹⁰ (Šekli 2013a:3–4).

Takav je navod donekle iznenađujući. Više je puta naime potvrđeno da termin srednjojužnoslovenski u genetskolingvističkom kontekstu nema smisla, jer nema zajedničkih jezičnih inovacija koje bi ga povezivale u jedinstven dijasistem (Lisac 2009:261). Štoviše, s tim se navodom slaže i sam Šekli (2013a:9), no unatoč tomu ustraje na klasifikaciji prema kojoj je slovenski jezik samostalan te na istoku i jugu graniči sa srednjojužnoslovenskim koji se navodno proteže sve do granice s bugarskim jezikom. Budući da ne postoji genetskolingvistički kriterij prema kojem bi, primjerice, kajkavska i torlačka područja bila uvrštena u područja zajedničkoga srednjojužnoslovenskoga dijasistema, a da bi istodobno odvojili kajkavski od slovenskoga i torlački od bugarskoga, takav čin nema znanstvenog utemeljenja, već je posljedica arbitrarne odluke spomenutog autora. Nazivanje određenog prostora srednjojužnoslovenskim govornim prostorom, koji bi imao postojati između slovenskog na zapadu i bugarskog te makedon-

¹⁰ Prijevod autora: »Slovenski je samostalni jezik, dok je kajkavski, uz čakavski i (istočni te zapadni) štokavski (te uz torlački), jedna od jedinica srednjojužnoslovenskog jezika, tj. južnoslovenskoga dijasistema hijerarhijskog stupnja jezika koji se rasprostire od jezične granice sa slovenskim jezikom do jezične granice s makedonskim i bugarskim.«.

skog na istoku, doduše nije ništa novo, već je zapravo nastavak arbitrarne odluke o zajedničkom proučavanju hrvatskih i srpskih narječja i istodobno odvajanja ostalih susjednih jezika/narječja¹¹ (vidi Brozović 2002; Brozović 2015:48–49). Pritom treba naglasiti kako je to ipak manje posljedica unutar-jezičnih činjenica, a više političke intervencije u vrijeme promoviranja ideje jedinstvene jugoslavenske nacije kada se upravo kroz projekt stvaranja jedinstvenoga jezika neuspješno pokušavalo stvoriti jedinstvenu kulturnu podlogu za Jugoslavene. U tom kontekstu treba podsjetiti kako su u jugoslavenskoj državi stvorenoj nakon 1. svjetskog rata u projekt jezično jedinstvene jugoslavenske nacije bili uključeni i slovenski te makedonski govori, a zajednički se jezik tada nazivao »srpsko-hrvatsko-slovenačkim«¹² (Ustav Kraljevine SHS 1921:čl. 3), da bi se u okviru centralno-planskog političkog sustava stvorenog nakon 2. svjetskog rata, nakon kratkog vremena dopuštanja slobodnoga razvoja četiriju različitih jezika – slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i makedonskoga, odlučilo spojiti hrvatski i srpski u jedinstveni srpsko-hrvatski jezik (Ustav SFRJ 1963:čl. 131).

Unatoč tomu što navedena klasifikacija južnoslavenskih jezika nije rezultat dosljedne primjene određene znanstvene metode, već je očito odraz specifičnoga (političkoga) stava, takvo se poimanje pojavljuje i kod drugih slovenskih autora koji su sudjelovali pri izradi SLA, posebice kod onih koji su neposredno sudjelovali pri priključivanju govora Hrvata u Republici Hrvatskoj k slovenskom jeziku. Januška Gostenčnik (2024b:123), primjerice, pri analizi govora na hrvatskoj strani rijeke Sutle zaključuje: »*Jezi-koslovna obravnava pokaže, da so preučevani govori, ki, gledano političnoupravno, ležijo na Hrvaškem, prav tako del kozjansko-bizeljskega narečja južnoštajerske narečne ploskve južne slovenščine oz. štajerske narečne skupine slovenskega jezika*

¹¹ Čak kad bismo i prihvatili postavku o zajedničkom jezičnom postanku južnoslavenskih jezika, o kojoj nema suglasja u struci (Peco 1978:7; Kapović 2011:150), dakle pretpostavke da se više jezika razvilo iz zajedničke osnovice, i kad bismo posljedično smjestili slovenski, hrvatski, srpski, makedonski i bugarski u južnoslavensku grupu jezika, daljnja podjela na zapadnojužnoslavenske (slovenski), istočnojužnoslavenske (bugarski i makedonski) te srednjojužnoslavenske (hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski) plod je i političke odluke. Naime ti su jezici slični zbog izbora novoštokavskoga obrasca za četiri standardna jezika, a određivanje jezičnoga standarda uvijek je plod arbitrarne (političke) odluke. Naziv srednjojužnoslavenski, dakle, u jezikoslovnome, odnosno genetskolingvističkome smislu nema nikakvu novu vrijednost u odnosu na naziv štokavski, osim što pomiče granicu takozvanoga srednjojužnoslavenskoga govornoga prostora podalje od granice Republike Slovenije u unutrašnjost Republike Hrvatske, što s jezikoslovnoga gledišta nije korektno (vidi Ivašković 2020).

¹² Pritom je zanimljivo napomenuti da se upravo slovenski član tadašnjeg ustavotvornog odbora, Bogumil Vošnjak, pohvalio kako je postigao to da se iz ustava izbaci stavak o »slovenskom dijalektu« te da se kao službeni jezik na području cijele države uvede takozvani srpsko-hrvatsko-slovenski jezik (Perovšek 1996:182).

(in ne morda del zgornjesotelskega narečja zahodne kajkavščine oz. kajkavske narečne skupine osrednjejužnoslovenskega, z »etnično« oznako hrvaškega jezika)«. ¹³ Prema tome mišljenju hrvatski jezik postoji samo kao etnička oznaka (djela) srednjojužnoslovenskoga jezika, dok oznaka slovenski treba imati genetskolingvističko značenje, ali ima etničke implikacije. Budući da se slovenski autori u svojim studijama pozivaju upravo na uporabu gentskolingvističke metode, za njih, dakle, u tom okviru hrvatski jezik ne postoji, a (samostalni) slovenski jezik graniči s takozvanim srednjojužnoslovenskim dijasistomom, odnosno s njegovim podjedinicama – s kajkavskim i čakavskim.

Iz dosad navedenoga može se zaključiti da je pored izbora specifične klasifikacije južnoslovenskih jezika u slovenskih jezikoslovaca primjetna i diferencijacija pridjeva 'slovenski' i 'hrvatski'. Potonji u krugu autora SLA ima samo etnički sadržaj, dok slovenski očito prema tom stavu implicira i neko drugo, genetskolingvističko značenje. Šekli pokušava ponuditi objašnjenje u jednom od spomenutih temeljnih metodoloških članaka. Na naslov veže bilješku u kojoj navodi da

je pridevnik **slovenski** uporabljan v genetolingvističnem pomenu »ki je del slovenskega diasistema oz. slovenskega jezika, tj. ki izkazuje splošnoslovenske (in morebitne nesplošnoslovenske) jezikovne inovacije«, ne pa morda v političnoupravnem pomenu »ki se nahaja na ozemlju Republike Slovenije« ali sociološkem smislu »ki se čuti del slovenskega naroda oz. slovenske nacije, Slovenec/Slovenka«. Prav tako je pridevnik **kajkavski** razumljen v genetolingvističnem pomenu »ki je del kajkavskega diasistema, tj. ki izkazuje splošnokajkavske (in morebitne nesplošnokajkavske) jezikovne inovacije«, ne pa morda v političnoupravnem pomenu »ki se nahaja na ozemlju Republike Hrvaške« ali sociološkem smislu »ki se čuti del hrvaškega naroda oz. hrvaške nacije, Hrvat/Hrvatica«. ¹⁴ (Šekli 2013a:3–4).

¹³ Prijevod autora: »Lingvistička analiza pokazuje da su proučavani govori, koji se, gledano političko-upravnim granicama, nalaze u Hrvatskoj, također dio kozjansko-bizeljskog dijalekta južnoštajerskoga dijalektalnog područja južnog slovenskoga, odnosno štajerske dijalektne skupine slovenskoga jezika (a ne, primjerice, dio gornjosutlanskog dijalekta zapadne kajkavštine odnosno kajkavske dijalektalne skupine srednjojužnoslovenskoga, s "etničkom" oznakom hrvatskoga jezika)«.

¹⁴ Prijevod autora: »je pridjev slovenski korišten u genetolingvističkom smislu »koji je dio slovenskog dijasistema ili slovenskog jezika, tj. koji pokazuje opće slovenske (i moguće specifične neopćeslovenske) jezične inovacije«, a ne u političko-upravnom smislu »koji se nalazi na teritoriju Republike Slovenije« ili sociološkom smislu »koji se osjeća dijelom slovenskog naroda ili slovenske nacije, Slovenac/Slovenka«. Također se pridjev kajkavski razumijeva u genetolingvističkom značenju »koji je dio kajkavskog dijasistema, tj. koji pokazuje opće kajkavske (i moguće specifične neopćekajkavske) jezične inovacije«, a ne u političko-upravnom smislu »koji se nalazi na teritoriju Republike Hrvatske« ili sociološkom smislu »koji se osjeća dijelom hrvatskog naroda ili hrvatske nacije, Hrvat/Hrvatica.«.

Spomenuti autor, dakle, u relativno dugom objašnjenju genetskolingvističke kategorije ‘slovenski dijasistem’ i ‘slovenski jezik’ ne povezuje izravno sa sociološkim kategorijama poput ‘slovenski narod’ i ‘slovenska nacija’, ‘biti Slovenac/Slovenka’, jer smatra da ovakva problematika ne spada u područje genetske lingvistike. U sferu potonje stoga autor unosi novu definiciju značenja pridjeva ‘slovenski’ koja glasi:

»Slovenski = ki je del slovenskega diasistema oz. slovenskega jezika, tj. ki izkazuje splošnoslovenske (in morebitne nesplošnoslovenske) jezikovne inovacije.«¹⁵

Nažalost, navedena nova definicija pridjeva ‘slovenski’, koja bi vrijedila isključivo u genetskolingvističkom kontekstu, a ne u drugima, ne prolazi logičku verifikaciju. Naime, ‘slovenski’ na lijevoj strani gornje jednadžbe poziva se na ‘slovenski dijasistem’ na desnoj strani. Pritom nije jasno je li na desnoj strani gornje jednadžbe, u konstrukt ‘slovenski dijasistem’, pridjev ‘slovenski’ korišten u smislu nove definicije u genetskolingvističkom smislu ili u smislu ustaljenog značenja prema Rječniku slovenskoga književnoga jezika (*Slovar slovenskega knjižnega jezika* - SSKJ) koji riječ ‘slovenski’ definira kao pridjev »nanašajoč se na Slovence ali Slovenijo«¹⁶ (SSKJ 2025). Ako je riječ o potonjem, onda gornja definicija sadrži dva različita pojma ‘slovenski’, jedan se nalazi na lijevoj strani (genetskolingvistički), a drugi na desnoj strani jednadžbe (sociolingvistički). No, u tom slučaju i definicija novog (genetskolingvističkoga) pridjeva ‘slovenski’ gubi novi sadržaj, odnosno objašnjenje koje za novu riječ nudi Šekli implicira upravo onu tezu od koje se autor pokušava obraniti, a to je označavanje govora i jezika nacionalnom oznakom, tj. kao nečega što pripada Slovincima i/ili Republici Sloveniji. U tom slučaju autor u analizu, koja bi trebala biti isključivo unutar-jezična, uvodi pojmove koji označavaju izvan-jezične čimbenike. S druge strane, ako pridjev ‘slovenski’ i na desnoj strani gornje jednadžbe ima novo značenje koje u genetsku lingvistiku pokušava uvesti autor, onda se u ovom slučaju radi o istom pojmu na jednoj i drugoj strani jednadžbe, odnosno o takozvanoj cirkularnoj, logički nevaljaljoj, definiciji. Do sličnoga su zaključka u ovom pitanju prije autora ovog rada došle i dijalektologinje Anita Celinić (2024:170) i Mira Menac-Mihalić (Celinić-Menac-Mihalić 2017:101). Spomenute se autorice pritom s pravom pitaju znači li nova definicija riječi ‘slovenski’ i to da sam SLA, koji granice slovenskoga jezika određuje upravo prema Šeklijevu pojmovnom aparatu, nema nikakve veze sa Slovincima i Slovenijom u sociološkom i političko-uprav-

¹⁵ Prijevod autora: »Slovenski = koji je dio slovenskoga dijasistema, odnosno slovenskoga jezika, tj. koji iskazuje opće slovenske (i potencijalno neopćeslovenske) jezične inovacije«.

¹⁶ Prijevod autora: »koji se odnosi na Slovence ili Sloveniju«.

nom smislu. Prema načinu prezentacije projekta SLA u slovenskoj javnosti, ne može se zaključiti da pridjev 'slovenski' u SLA ne nosi upravo političko, etničko i nacionalno značenje. Štoviše, izrada SLA na stranicama Instituta za slovenski jezik Fran Ramovš predstavljena je kao nacionalni (!) projekt (ZRC SAZU 2025), a vođa projekta eksplicitno kaže: »*Na neki način se zdi SLA tudi etnološki atlas, v katerem je ujet pretekli čas slovenskega (...) naroda.*«¹⁷ (Škofic u Jaklič 2016). U tom je kontekstu nejasan motiv da se u genetsku lingvistiku uvodi nova definicija za termin sa snažno obilježnim politološkim i sociološkim značenjem, a da se nakon toga interpretacije rezultata projekta provode upravo prema prethodnoj široko rasprostranjenoj definiciji. Posebice je to iznenađujuće, ako tako znatnu promjenu značenja riječi, koja je s terminološkoga i metodološkoga aspekta od ključne važnosti za daljnji rad, navodimo samo u bilješci ispod teksta. Većina će čitatelja naime zbog uobičajenih asocijacija koje pobuđuje riječ 'slovenski' biti zavedena ili zbunjena pri interpretaciji rezultata takvih studija.

Pored logičke nedosljednosti nove definicije riječi 'slovenski', s načelne je strane pak ključno pitanje koje su to definicijske karakteristike slovenskoga jezika koje spominje dio slovenskih autora, odnosno što neku jezičnu inovaciju čini slovenskom ili hrvatskom, ako je prisutna kako kod Hrvata tako i kod Slovenaca. Gostenčnik (2024b) i Šekli (2013a; 2018) naime priključuju govore Hrvata iz Republike Hrvatske slovenskomu jeziku upravo zbog činjenice da u tim govorima postoje određene jezične inovacije koje smatraju definicijskim karakteristikama slovenskoga jezika. No, nije jasno kakva je veza između Slovenaca i tih jezičnih inovacija, a da ta veza ne postoji između Hrvata i istih jezičnih inovacija. Iz radova spomenutih autora moglo bi se zaključiti da postoji uzročno posljedična veza između slovenske svijesti i određenih jezičnih inovacija, odnosno da je potvrđena jedna od sljedećih teza:

1. da su se Slovenci kao narod formirali upravo zato što u svojim govorima posjeduju te jezične inovacije ili
2. da su se tim inovacijama počeli koristiti isključivo oni koji su stekli slovensku narodnu i nacionalnu svijest.

Nijedna od navedenih teza nije potvrđena u predmetnim radovima na kojima temelji recentno izdanje SLA, a opovrgava ih upravo činjenica da se te jezične inovacije pojavljuju i u izvornim govorima autohtonih Hrvata. Obje navedene teze mogu se opovrgnuti činjenicom da neki govori na području Republike Slovenije ne sadrže jezične inovacije koji bi, prema au-

¹⁷ Prijevod autora: »*Na određeni se način SLA čini i etnološkim atlasom u kojem je uhvaćeno prošlo vrijeme slovenskoga (...) naroda.*«

torima koji su hrvatske govore uključili u slovenski jezik (Šekli 2013a; Goštenčnik 2014b), trebale predstavljati definicijske značajke slovenskog jezika. Unatoč tome, ti su govori ipak uključeni u SLA kao dio slovenskog jezika (Logar 1981:133; Celinić 2024:173). Možemo stoga zaključiti da pridjev 'slovenski' i unutar termina 'slovenski jezik' nema šire značenje od pridjeva 'hrvatski' u terminu 'hrvatski jezik'. Svakako, riječ kao i svaki simbol dopušta da svatko pod tim simbolom označuje, odnosno podrazumijeva nešto drugo, no to nije posljedica objektivnih znanstvenih činjenica, već plod slobodne volje, odnosno proizvoljnosti pojedinca.

Nejasnost motiva da se skup jezičnih inovacija koji postoji na određenom prostoru nazove upravo određenim etnolingvonimom, u ovom slučaju slovenskim, istaknula je i Celinić (2024:170) koja također navodi da jezične pojave same po sebi ne pripadaju nikomu, odnosno veza između skupa dijalektnih inovacija i etnolingvonima kojim se taj skup naziva jest upravo u etnicitetu njihovih govornika. Pritom autorica ne spori da se i etnolingvonimima može nazivati određen skup jezičnih inovacija te u sporu oko predmetnog nazivlja konstatira: »*Genetskolingvističke inovacije koje su zastupljene kod govornika slovenskoga etniciteta mogu se nazivati slovenskima. Na isti način, inovacije koje su zastupljene kod govornika hrvatskoga etniciteta mogu se nazivati hrvatskima. Inovacije pak koje su zastupljene i kod govornika hrvatskoga etniciteta i kod govornika slovenskoga etniciteta istom se logikom trebaju nazivati hrvatsko-slovenskima ili slovensko-hrvatskima. Druga je mogućnost da se za genetskolingvističke pojmove uvedu termini koji ne bi bili etnolingvonimi.*« (Celinić 2024:171). Prema tom bi mišljenju, ako predmetnim jezičnim inovacijama želimo dati etnički predznak, trebali koristiti izraz 'hrvatsko-slovenski' ili 'slovensko-hrvatski'. No, indikativno je da ćemo u slovenskoj jezikoslovnoj literaturi, za razliku korištenja pridjeva 'srpsko-hrvatski', izuzetno teško pronaći pridjev 'slovensko-hrvatski' ili 'hrvatsko-slovenski'. Ono što bi prema istim kriterijima moglo biti nazvano hrvatsko-slovenskim ili slovensko-hrvatskim jezičnim inovacijama, naziva se isključivo slovenskim ili eventualno 'slovensko-kajkavskim' (Šekli 2013a:14). Pritom treba naglasiti da je taj sastavljeni pridjev nelogičan jer je kombinacija dvaju pridjeva različite vrste. 'Slovenski' naime eksplicitno označava etnicitet/narodnost/nacionalnost, dok 'kajkavski' u svom zapisu nosi samo informaciju da se radi o skupini govora u kojima se rabi upitna zamjenica 'kaj'. Pritom se nažalost često prešućuje da svaka rasprava o kajkavskom jest rasprava o hrvatskom jeziku, jer kajkavci u Republici Hrvatskoj dominantno jesu Hrvati.¹⁸

¹⁸ Upravo je u području Sjeverne Hrvatske, u usporedbi s drugim dijelovima Republike Hrvatske, najveći udjel Hrvata u stanovništvu. U Krapinsko-zagorskoj župa-

Kako bi se izbjeglo mjerenje što pripada slovenskomu, a što hrvatskomu narodu, odnosno što im je zajedničko u jezičnom pogledu, te bi se genetskolingvistička pitanja posve odvojila od sociolingvističkih, u genetiku bi lingvistiku trebalo uvesti ili u njoj razviti pojmove koji neće imati već ustaljeno značenje u drugim granama znanosti, uključujući druge grane lingvistike. Jednakog je mišljenja i Malnar Jurišić (2018:164) koja navodi da je potrebno »*revidirati postojeću terminologiju za dijalektologiju 21. stoljeća, koja će stanje organskih govora interpretirati točno definiranim i nedvosmislenim terminima, bez nacionalnojezičnih presezanja*«. U tom kontekstu konstataciju Gostenčnik (2023:47), prema kojoj bi u dijalektologiji trebali u prvom planu biti genetskolingvistički kriteriji te ne bi trebalo miješati različite grane lingvistike, treba dopuniti s tvrdnjom da pritom svakako treba biti pozoran da se ne miješa ni pojmovlje, odnosno nazivlje različitih grana lingvistike jer će u suprotnom rezultati genetskolingvističkih studija biti krivo interpretirani. Glede ovoga pitanja možemo se složiti s identifikacijom uzroka navedenoga problema prema Celinić i Menac-Mihalić (2017:100):

U paradoksalan sukob dolazi nastojanje genetske lingvistike da se u svojem proučavanju bavi isključivo unutarjezičnom problematikom (proučavanjem procesa jezičnoga razvoja) koja se ne osvrće na izvanjezične činjenice (poput nacionalne pripadnosti govornika mjesnih govora koje proučava) i činjenica da apstraktne dijalektološke/geolingvističke jedinice, nastale proučavanjem i iscrtavanjem genetskolingvističkih izoglosa, naziva negenetskolingvističkim nazivima, upravo kteticima, dakle pridjevima izvedenima od zemljopisnih i nacionalnih imena. Nazivajući apstraktne jedinice ranga jezika nacionalnim nazivima, genetska lingvistika – htjela li ne – uključuje u svoje razmatranje negenetskolingvistički podatak o nacionalnoj pripadnosti govornika.

niji se tako prema posljednjem popisu stanovništva 97,89 % osjeća Hrvatima, u Varaždinskoj 97,18 %, u Koprivničko-križevačkoj 96,02 %, dok je u Međimurskoj udjel Hrvata u stanovništvu 90,33 %. Još je indikativnije da su se stanovnici četiriju županija Sjeverne Hrvatske izjasnili i o materinskom jeziku. U Krapinsko-zagorskoj županiji 98,21 % stanovništva opredijelilo se je za hrvatski kao materinski jezik (0,12 % se opredijelilo za neke od 'ostalih' jezika, dok je za 0,86 % stanovništva materinski jezik nepoznat), u Varaždinskoj je županiji hrvatski materinski jezik 97,66 % stanovništva (0,22 % 'ostali jezici' i 0,56 % 'nepoznato'), u Koprivničko-križevačkoj županiji 97,66 % (0,08 % 'ostali jezici' i 0,32 % 'nepoznato'), dok u Međimurskoj županiji 90,79 % stanovništva svoj materinski jezik smatra hrvatskim jezikom (0,21 % 'ostali jezici' i 1,04 % 'nepoznato') (DZS 2022). Iz toga proizlazi ne samo da kajkavci sebe smatraju Hrvatima, nego su mišljenja da je i njihov materinski jezik hrvatski, što implicira njihovu percepciju kajkavskoga kao hrvatskoga jezika.

Neutemeljenost nadređivanja jednog etnonima drugome

S obzirom na dosad navedeno, nazivanje nekoga skupa jezičnih inovacija slovenskim etnolingvonimom ne može se drugačije interpretirati nego činjenicom da tu pojavu u svojim govorima imaju Slovenci. No, ako takvu pojavu imaju i Hrvati, onda se s pravom možemo upitati zašto bi se pridjev 'hrvatski' isključio iz tog naziva. Štoviše, zanimljivo je da slovenski dijalektolozi u okviru izrade/dopune SLA više govora na području Gorskog kotara uvrštavaju u takozvani »kostelski dijalekt dolenske dijalektalne skupine slovenskoga jezika« (Gostenčnik 2023; Šekli 2018:339). Govore brojnijih Hrvata iz Gorskog kotara priključuju, dakle, dijalektu manje brojnih Slovenaca iz Kostela. Pritom je vrlo važno naglasiti da je područje Kostela, na sjevernoj strani gornjeg toka rijeke Kupe (nasuprot Broda na Kupi), imalo vrlo specifičan kulturni i jezični razvoj. U tom su dijelu današnjeg teritorija Republike Slovenije naime stanovnici povijesne političko-upravne jedinice Kranjske bili relativno izolirani od ostalog slovenskog stanovništva u Kranjskoj te je sve do 2. svjetskog rata to područje bilo i jezično odvojeno od sjevernijih slovenskih područja zbog kočevskog njemačkog jezičnog otoka. Utjecaj novomeških Slovenaca teže je dolazio do izraza zbog geografske odvojenosti kostelskog područja od Bele krajine, a jezično i zbog snažnog utjecaja Hrvata u Beloj krajini.¹⁹ Također treba napomenuti da je kostelsko stanovništvo graničilo s političkom Hrvatskom znatno prije od belokranjskoga. Ne čudi stoga da se tamošnje stanovništvo usko vezalo na stanovništvo Gorskog kotara te se kod stanovnika Kostela

¹⁹ Polihistor Johann Weichard Valvasor je Hrvate u Beloj krajini opisivao kao identične Hrvatima s druge strane Kupe i pritom koristio pojam »Nation-Verwandte«, dakle, narodni/nacionalni srodnici (Valvasor 1689:147). Štoviše, i vlastita identifikacija stanovnika Metlike, Pobrežja, Vinice i Črnomlja nedvosmisleno je bila hrvatska, kako glede narodne pripadnosti, tako i glede jezika, a tako su njihov (belokranjski) jezik i narod nazivali i ostali stanovnici tadašnje Kranjske. Unatoč tomu, u slovenskoj se literaturi naglašava nesporna činjenica da je to područje prije pripadalo Slovenskoj marki, pa se zaključuje kako su stanovnici Bele krajine tek kasnije 'postali' Hrvati (Golec 2012:20-21). Pritom se ne spominje je li pridjev 'slovenski' u teritorijalno-upravnoj jedinici Slovenska marka sadržavao nacionalno značenje ili je i tu riječ o 'prednacionalnoj' oznaci (prema Golec 2012:8), odnosno o nazivu za sve Slavene. Ako potonja pretpostavka stoji, onda su etnonim i lingvonim 'hrvatski' bili prvi termini s nacionalnom konotacijom u tom području i slijedili su sličan razvojni put kao pridjev 'hrvatski' na području Slavonije. Upravo na toj tezi pojedini hrvatski historiografi, primjerice Marijan Majstorović (1997:95), zaključuju kako je Bela krajina povijesno hrvatski teritorij čije je stanovništvo u dugotrajnom procesu tek naknadno prihvatilo slovenski etnicitet. Nakon Valvasora u 17. stoljeću, naime i Balthasar Hacquet u 18. je stoljeću tvrdio da su na području Bele krajine živjeli Hrvati, dok je Franc Anton pl. Breckerfeld također u 18. stoljeću konstatirao kako su jezik, nošnja i običaji u tom području pretežno hrvatski (Golec 2012:21).

razvio hrvatski identitet kako glede jezika tako i etničke pripadnosti. Slično potvrđuje i slovenska historiografija, točnije Boris Golec (2012:82–85). Iako potonji navodi da su nakon njemačke kolonizacije u 14. stoljeću Kostelci bili smješteni između njemački govorećih Kočevara i hrvatskog stanovništva preko Kupe te zbog političke granice pretpostavlja da se Kostelci nisu u potpunosti identificirali s Hrvatima, i sam smatra da su dijelili zajednički jezik te da se taj vrlo vjerojatno nazivao hrvatskim. Golec dokazuje da je etnonim 'Hrvat' zabilježen u Kostelu već krajem 16. stoljeća, što je gotovo pola stoljeća prije nego u Beloj krajini. Prvi put je naime zabilježen spomen 1598. godine, kada je ribnički župnik Andrej Šteker zapisao da u Kostelu žive Hrvati. Štekerova tvrdnja najvjerojatnije se temeljila i na izjavama lokalnih župljana i župnika, što se potvrdilo i kasnije u 17. te 18. stoljeću. Johann Weichard Valvasor je naime u 1689. godini zapisao da su Kostel i područja oko njega uz Kupu potpuno hrvatska prema jeziku (!), nošnji i običajima, stoga to područje imenuje »kranjskom Hrvatskom« (Valvasor 1689:147), dok je tri desetljeća kasnije, točnije 1719. godine, kostelski kapelan, Grgur Knežić, počeo voditi knjigu krštenih na hrvatskom jeziku u glagoljici. Upravo zbog Nijemaca na sjeveru te zbog plitke i posljedično lako prijelazne rijeke Kupe u gornjem toku relativno malobrojnije kostelsko stanovništvo s Hrvatima Gorskog kotara činilo je cjelinu. Posljedično su Kostelci bili nazivani Hrvatima od strane više povjesničara te su se tako i sami identificirali eksplicitno u sveučilišnim knjigama i implicitno preko opredjeljivanja kostelskog govora kao dijela hrvatskog jezika i nošnje kao hrvatske (Golec 2012:86–92). Uzimajući u obzir te činjenice, ne čudi da kostelski dijalekt i danas dijeli zajedničke jezične inovacije kao i govori goranskih Hrvata. Štoviše, u značajnom se dijelu povijesti razvijao unutar te cjeline pod nazivom hrvatski jezik.

Izbor pridjeva u spomenutom slučaju te neuspješan pokušaj objašnjenja da pridjev 'slovenski' u genetskoj lingvistici zapravo nema značenje koje inače ima, još je jedan dokaz da je i nazivanje, odnosno određivanje imena jezičnim dijasistemima često arbitrarna odluka. Naime, Šekli (2013a:4) prenosi pisanje Milana Moguš (1995:11–12) te navodi kako su se iz zapadnog južnog slavenskog pojedini idiomi podijelili na 'alpski slavenski', 'panonski slavenski', 'primorski slavenski' i 'dinarsko-raški slavenski'. Vidljivo je da je na toj razini imenovanje zapadno-južnoslavenskih idioma nacionalno neutralno sa zemljopisnim pridjevima alpski, primorski, panonski i dinarsko-raški. No u sljedećem koraku Šekli alpski slavenski imenuje kao 'slovenski', panonski slavenski kao 'kajkavski', primorski slavenski kao 'čakavski' i dinarsko-raški kao 'štokavski'. U toj fazi imenovanje više nije na istoj razini, jer su tri pridjeva (čakavski, kajkavski

i štokavski) izvedena iz upitne zamjenice (ča, kaj i što), dok je jedan (slovenski) izveden iz narodnog/nacionalnog naziva premda dijeli istu upitno-odnosnu zamjenicu 'kaj' s 'kajkavskim'. Takva je podjela i imenovanje neprimjereno jer značenje pojedinog pridjeva implicira i značenje naziva za pojedini idiom. Čakavski su, dakle, oni govori kod kojih se rabi upitna zamjenica 'ča', kajkavski oni u kojima se rabi 'kaj', štokavski oni u kojima se rabi 'što', a slovenski je idiom onaj kojeg rabe Slovenci. Pritom je važno naglasiti da bi se, prema značenju koje proizlazi iz tog nazivlja, i oni govori Slovenaca u kojima se rabi upitna zamjenica 'kaj' ujedno mogli prema navedenoj podjeli klasificirati kao kajkavski govori, odnosno samo oni govori Slovenaca u kojima se ne rabi 'kaj' ne bi mogli biti označeni kao kajkavski govori. Zato Šekli dodaje dodatne kriterije koji bi trebali razdvojiti slovenski i kajkavski. Međutim, pri tome se pojavljuje nekoliko problema. Prije svega, te iste kriterije ne primjenjuje na cjelokupno južnoslavensko govorno područje. Još važnije, uvođenje dodatnih kriterija ne isključuje temeljni – upitnu zamjenicu 'kaj'. Posljedično, ono što Šekli naziva slovenskim diasistemom i što uključuje zamjenicu 'kaj', ali se po drugim kriterijima razlikuje od govora koji također sadrže zamjenicu 'kaj', eventualno bi moglo biti samo podskup kajkavskog. Analizirana klasifikacija stoga je neadekvatna jer je u suprotnosti s temeljnim postavkama teorije skupova.

Stoga i terminologija koja proizlazi iz navedene podjele dovodi do pogrešnih zaključaka. U tom je pogledu traženje jasne granice između slovenskog i kajkavskog na temelju drugih kriterija besmisleno, ako pridjevi kojima su imenovani idiomi ne sadržavaju jasnu naznaku tih drugih kriterija. U svakom suprotnom slučaju takve podjele impliciraju nelogične zaključke. Analogijom se to može prikazati na hipotetičkom pokušaju razgraničavanja sisavaca od malih životinja, iako i sisavci mogu biti male životinje, ovisno o tome kako pojedini autor definira 'malo'. Pokušaj da slovenski jezik definiramo nekom drugom karakteristikom (u ovom slučaju jezičnom inovacijom), a ne kao jezik kojim govore Slovenci, istovjetno je definiranju sisavaca nekom drugom osobinom, a ne činjenicom da mladunčad sisa majčino mlijeko. Kad bismo u sisavaca pronašli neku karakteristiku, primjerice određenu krvnu grupu, onda bi temeljem toga mogli pokušati i sve male životinje s tom krvnom grupom uvrstiti među sisavce, čak i one koje ne sisaju. Takva je metodologija, dakle, neprimjerena i očigledno dovodi do pogrešnih rezultata. Štoviše, vodeći se istim principima kojima se vodio Šekli pri klasifikaciji jezika, te ako pritom pridjev 'slovenski' zapravo ne implicira značenje koje ima prema SSJK, netko bi drugi mogao 'alpski slavenski' umjesto slovenskim, kako to čini Šekli, nazvati alpsko-hrvatskim dijasistemom. Dakako, pridjev 'alpsko-hrvatski' ima svoje spe-

cifično značenje u okviru politika koje su u pojedinim fazama svog političkog djelovanja koristili određeni slovenski i hrvatski političari,²⁰ no to je značenje političko-pravno i ne bi bilo korektno pod taj naziv danas svrstavati jezik onih govornika koji se ne osjećaju (alpskim) Hrvatima. S metodološkoga, pak, stajališta, ako se pokuša u tom specifičnom genetskolingvističkom kontekstu promijeniti značenje termina 'alpsko-hrvatski' te se autor ogradi od njegova političko-upravnog, povijesnog i sociološkog značenja, onda ni takvo označavanje dijasistema ne bi bilo ništa manje korektno od onoga kojeg Šekli primjenjuje u slučaju označavanja govora jednog dijela Hrvata kao slovenskih. Na pogrešnost metodologije koja se koristi pri dopuni SLA ukazuje, dakle, i činjenica da primjenjujući iste metode, kojima su izvorni govori Hrvata u Republici Hrvatskoj uvršteni u slovenski jezik, možemo uvrstiti i izvorne govore Slovenaca u Republici Sloveniji u hrvatski jezik. Posljedično, posebice s obzirom na povijesni kontekst i današnji broj Slovenaca i Hrvata u Kostelu i Gorskom kotaru te činjenicu da etnolingvonim 'slovenski' nema dodatno značenje koje bi ga nadredilo etnolingvonimu 'hrvatski', možemo zaključiti da ne postoji opravdan znanstveni razlog prema kojem bismo mogli govore Hrvata iz Gorskog kotara uključiti u jezik koji će se imenovati slovenskim te ih istovremeno isključiti iz hrvatskoga jezika.

Uzroci proizvoljnosti u genetskoj lingvistici

Terminologija na kojoj temelji recentno izdanje SLA znanstveno je neuteemeljena jer se u okviru toga projekta u genetsku lingvistiku pokušalo unijeti dio terminologije iz drugih grana znanosti, a pritom se ignoriralo temeljne definicije tih pojmova. Rezultati projekta dopune SLA stoga su zbunjujući i, ako temeljne pojmove objašnjavamo prema ustaljenim definicijama, netočni. No, s obzirom na to da se članci koji su rezultirali novim granicama prikazanim u SLA temelje na genetskolingvističkoj metodi, na ovom je mjestu potrebno ponoviti koje su potencijalne opasnosti pri korištenju te terminološke metode kako bi ih se u budućnosti pri genetskolingvističkim studijama izbjeglo.

Prema genetskolingvističkim se kriterijima podrazumijeva se da su dva idioma dio istoga jezika, ako su povijesno gledajući nastali iz istoga izvora, odnosno ako su genetski srodni. Pri tom je prvo između ključnih pita-

²⁰ Krajem 19. i početkom 20. stoljeća značajan je dio slovenskih političara s različitih političkih polova prihvatio hrvatski pravaški koncept i zagovarao pripadnost slovenskih zemalja hrvatskom državnom pravu te u tom kontekstu i prihvaćao termin alpski Hrvati za Slovence (Rahten 2002).

nja određivanje vremenskog perioda, odnosno vremenskih točaka između kojih se provodi pojedina analiza. Očito je naime da će pri definiranju sličnosti i različitosti vrijeme kada je određena sličnost ili različitost nastala odigrati ključnu ulogu. Štoviše, izbori različitih vremenskih točaka između kojih se analizira određena jezična pojava mogu rezultirati potpuno oprečnim rezultatima, odnosno u jednom trenutku dva proučavana idiomima mogu konvergirati, a u drugom imati divergentan razvoj. Sve što pojedini autor mora učiniti, ako želi manipulirati rezultatima, jest odabrati polaznu točku analize, koja će odgovarati rezultatima do kojih želi doći. Ta se opasnost očituje i kod autora koji su surađivali pri dopuni SLA. Primjerice, razvoj slovenskog i kajkavskog idioma Šekli (2013b:7) opisuje kao divergentan u polazištu s konvergentnim razvojem. No, u istom radu navodi kako su se svi južnoslavenski jezici razvili iz praslavenskoga (Šekli 2013b:4). Ako je potonje uistinu tako, onda jednako tako možemo govoriti i o konvergentnom polazištu s divergentnim razvojem onoga što spomenuti autor naziva slovenskim i kajkavskim idiomom, odnosno konvergentno u polazištu s najprije divergentnim, a potom ponovo konvergentnim razvojem unutar pojedinog idioma, a to je u suprotnosti s onim što isti autor tvrdi nekoliko stranica kasnije. To potvrđuje spomenutu tezu da se upotrebom istoga kriterija može donijeti i drugačiji zaključak pri analizi istog slučaja. Pritom je posebice potrebno naglasiti kako u vrijeme od kojega Šekli pri klasifikaciji južnoslavenskih jezika polazi naziv 'slovenski' nije imao značenje u kojem se on danas rabi (rabio se je s varijantama 'slovinški' i 'slovenski' mnogo šire), te da su se u ono doba (i u stoljećima poslije) rabili neki potpuno drugi etnonimi, zemljopisna imena, etnolingvonimi i geolingvonimi. S druge se strane taj naziv 'slovenski' smješta u klasifikaciju s pojmovima 'kajkavski', 'čakavski' i 'štokavski' koji su učeni pojmovi iz 19. stoljeća. Genetski kriterij, dakle, nije pouzdan pri određivanju pripadnosti jezika, ako prije provedbe analize jasno ne izaberemo vremenski period za koji se ona provodi jer se pritom miješaju pojmovi iz različitih razdoblja koji označavaju potpuno druge stvari. Nažalost, jasna definicija kako pojmova tako i vremenskoga perioda u ovom je slučaju izostala.

Uzrok nepouzdanosti genetskolingvističkoga kriterija također leži u činjenici da zajednički izvor nije uvijek lako dokazati, pa su zaključci lingvisti prečesto samo pretpostavke o većoj ili manjoj vjerojatnosti. Štoviše, jezik kojim govorimo nije pojam iz povijesne analize, već skup današnjih glasovnih, morfoloških, rječničkih, sintaktičkih, stilskih i stilističkih činjenica (Guberina u Babić 1997:177), a genetskolingvističke su studije uglavnom pokušaji povijesne analize koje nude mnoštvo mogućnosti manipuliranja rezultatima. Takve studije naime mogu rezultirati različitim rezul-

tatima ne samo kao posljedica polaznja od različitih vremenskih polazišta, već i kao posljedica odabiranja različitih genetskolingvističkih kriterija za klasifikaciju. Hrvatskim lingvistima najbliži primjeri ocjenjivanja istoga predmeta prema različitim kriterijima jesu zemljopisne klasifikacije unutar kajkavskog narječja hrvatskoga jezika. Ako pogledamo zaključke Aleksandra Belića (1929:226–227), Stjepana Ivšića (1936:79–85), Mate Hraštea (1956), Pavla Ivića (1956), Dalibora Brozovića (1960:82), Mije Lončarića (1982) te na kraju i jezikoslovaca koji su surađivali pri izradi SLA, vidljivo je da su karte tih autora poprilično različite. Uzrok za to je uzimanje drugih ishodišnih glasova kao kriterija razgraničenja, odnosno drugih elemenata naglasnoga sustava. Pri genetskolingvističkim studijama mogućnost manipulacije, dakle, ne proizlazi samo iz mogućnosti odabira različitih vremenskoga perioda, već se razgraničenja među istim govorima, narječjima i jezicima mogu zacrtavati različito u ovisnosti od kriterija prema kojem se podjela radi. U tom je okviru unutar genetskolingvističke metode moguće rezultatima manipulirati putem određivanja što je, a što nije opća dijalektalna inovacija za neku skupinu govora. Što je uže definirana opća inovacija, to je područje nekog dijasistema manje. Upravo na taj način, arbitrarnim određivanjem što je opća karakteristika, a što posebnost, Šekli je (2013a:27–40) hrvatske govore u naseljima Sv. Martin, Štrigova, Stanetinec, Pregrada, Kostelsko, Plamenščina, Ivanić, Hum na Sutli, Kumrovec, Čabar, Gerovo, Delnice, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad, Prezid, Slum priključio različitim skupinama slovenskoga jezika, odnosno takozvanomu slovenskomu dijasistemu. Pritom treba naglasiti da na temelju probranih naglasaka i/ili leksema donositi zaključke na razini jezika kao cjeline uvijek nosi mogućnost proizvoljnih rezultata. U tom je kontekstu također važno napomenuti da se u slovenskoj jezikoslovnoj literaturi mogu pronaći primjeri analiza govora u Beloj krajini koji nemaju one karakteristike koje se naziva 'općeslovenskima'. No, to nije spriječilo autore SLA da i ta područja uvrste u kartu slovenskoga jezika, iako bi temeljem istog kriterija, koji se primjenjuje u slučaju kajkavskih hrvatskih govora, trebali biti iz nje isključeni. Iz toga se nazire metodološka nedosljednost jer se po jednom kriteriju klasificiraju govori unutar granica Republike Slovenije, a po drugom govori na području Republike Hrvatske. S terminološkog je aspekta indikativno da se jezične inovacije na području Bele krajine u kojima nisu primjetne takozvane općeslovenske karakteristike u slovenskoj literaturi nazivaju »slovensko-srpskohrvatskima« (Logar 1981:133). Izostanak onoga što se arbitrarno označava kao općeslovenska karakteristika, dakle, nije predstavljalo prepreku da se toj jezičnoj inovaciji ipak nije dodalo i slovenski naziv.

Pored izbora što je opća karakteristika, a što posebnost nekoga dijalekta, mogućnost manipulacije u procesu razgraničavanja južnoslavenskih jezika proizlazi i iz izbjegavanja dosljedne primjene istih kriterija na cijelom južnoslavenskom području. U tom je kontekstu znakovita metoda određivanja mjesta u kojima se provodila analiza za dopunu SLA na hrvatskim područjima uz rijeku Sutlu. Gostenčnik (2024b:124) naime navodi da su se krajevima koji su već bili uključeni u mrežu SLA dodala obližnja okolna mjesta za koja se pretpostavljalo da su srodna ili ista. Iz toga se, dakle, jasno očituje parcijalno provođenje studije »od mjesta do mjesta« (Jaklić 2016), a metodom traženja sličnosti u pojedinom naglasku ili prisutnosti/odsutnosti pojedinog leksema između dva susjedna mjesta/sela mogli bismo postepeno granicu slovenskoga jezika pomicati sve dalje na istok, barem do Crnog mora. Takva se izjava doima ciničnom, no činjenica je da autori koji su sudjelovali pri izradi SLA pretpostavljaju iznimno veliku apsorpcijsku sposobnost slovenskog jezika, veću od drugih srodnih jezika. To je neposredno moguće razabrati iz mišljenja urednice SLA, Jožice Škofic (u Jaklić 2016): »*Slovenščina je narečno veliko bolj pestra kot drugi sorodni jeziki.*«²¹ Škofic takvu raznovrsnost pripisuje povijesnim i geografskim čimbenicima, odnosno činjenici da se Slovenci nalaze na krajnjem rubu slavenskog svijeta i imaju kontakte »z *dvema romanskima jezikoma, italijanščino in furlanščino, z germansko nemščino ter neindoevropsko, tj. uralsko madžarščino, ter seveda s slovanskima hrvaškim in srbskim jezikom*«,²² što je prema jezikoslovki presudno utjecalo na razvoj slovenskoga jezika. Svi dijalekti koji se nalaze u kontaktu sa slovenskim i nekim drugim jezicima uvršteni su među dijalekte slovenskog jezika. Nije jasno zašto onda dijalekte koji su u kontaktu hrvatskoga sa susjednim jezicima ne bismo mogli imenovati dijalektima hrvatskoga jezika.

Konačno, genetskolingvističke studije uvijek ovise o izboru govornika. Pri određivanju uzorka osoba koje će sudjelovati u istraživanju, odnosno pri određivanju na temelju kojeg će se skupa idiolekta donositi zaključci i crtati granice između jezika, uvijek su moguće manipulacije. Štoviše, ljudi nisu statična kategorija, pogotovo ne pojedinci, stoga je i crtanje jasnih jezičnih granica gotovo nemoguće. Unatoč tomu i činjenici da postoji jezični kontinuum u kojem su Slovenci i Hrvati »*povezani brojnim izoglosama, a ni jednom, čini se, razdvojeni*«²³ (Malnar Jurišić 2018:164), upravo se određi-

²¹ Prijevod autora: »*Slovenski je jezik dijalektalno mnogo raznovrsniji od ostalih srodnih jezika.*«.

²² Prijevod autora: »*s dva romanska jezika, talijanskim i furlanskim, germanskim njemačkim te neindoeuropskim, tj. uralskim mađarskim, kao i, naravno, sa slavenskim hrvatskim i srpskim jezikom.*«.

²³ Jednako tvrdi i Celinić (2024:168): »*Tijek izoglosa dijalektnih inovacija na hrvatsko-*

vanje točnih dijalektalnih granica navodi kao glavni (!) cilj od strane autora (Gostenčnik, Kenda-Jež i Kumin Horvat 2023:76) koji su sudjelovali pri dopuni SLA. Uzimajući u obzir mogućnost prikazivanja proizvoljnih rezultata koje nudi izabrani metodološki pristup, ustanovljene metodološke i terminološke nedosljednosti te interpretaciju prema kojoj je SLA ujedno i etnološki atlas koji prikazuje razvoj slovenskoga naroda u slovenskim pokrajinama (Škofic u Jaklič 2016), nije moguće isključiti sumnju u to da je unaprijed zadani cilj autora u predmetnom projektu bilo upravo pomicanje granica slovenskoga jezika i posljedično slovenskog etnološkog područja na područje Republike Hrvatske.

Zaključak

Temeljem navedenog može se konstatirati da genetskolingvističke studije nude puno metodoloških praznina u kojima je moguće arbitriranje, što može, suprotno temeljnim znanstvenim načelima, rezultirati postizanjem proizvoljnih, odnosno unaprijed zadanih rezultata. Nažalost, autori koji su sudjelovali pri izradi SLA nisu uspjeli izbjeći mnoge metodološke opasnosti koje mogu iskriviti rezultate. Kao ključna metodološka greška i uzrok spora između dijela slovenskih i dijela hrvatskih dijalektologa ispostavlja se paradoks prema kojem se genetskolingvističku jedinicu, za koju se tvrdi da je ispražnjena od etničnoga značenja, imenuje etnolingvonimnim terminom. U tom se okviru pokušava zaobići činjenicu da isključivim genetskolingvističkim kriterijima nije moguće odrediti sociolingvističku raspodjelu jezika. Stoga se genetskolingvističkim kriterijima ne može ni određivati koji govor pripada hrvatskom, a koji slovenskom jeziku, jer pridjevi 'hrvatski' i 'slovenski' po svojoj definiciji nose sociološki i političko-upravni sadržaj. U projektu dopune SLA govori, oko kojih se vodi spor između dijela slovenske i dijela hrvatske struke, analizirani su genetolingvističkim kriterijima, no potom ih se obilježavalo sociološkim i političko-upravnim oznakama. Tim se oznakama neuspješno pokušalo promijeniti značenje, da bi se rezultate genetskolingvističkih studija na kraju ipak interpretiralo upravo u skladu sa sociološkim značenjem oznaka. Takvo miješanje pojmova, gdje u jednoj grani lingvistike određena riječ ima jedno značenje, a u drugoj joj se pridaje posve drugo značenje, djeluje zbunjujuće i često vodi do pogrešnih interpretacija rezultata što se na-

slovenskoj jezičnoj međi uz gornji tok Sotle pokazuje kako te izoglose nisu razdjelnice, razlučnice među hrvatskim i slovenskim jezikom, nego poveznice koje, oblikujući plohe sa zajedničkim dijalektnim značajkama i hrvatskoga i slovenskoga jezika, geolingvistički pokazuju kako je riječ o prirodnom dijalektnom kontinuumu na kojem se jedan jezik pretapa u drugi bez čvrstih međa.«.

žalost dogodilo i u ovom slučaju. Želimo li, dakle, neke govore označivati pridjevima koji imaju snažno obilježeno sociolingvističko značenje, onda pri analizi tih govora moramo slijediti sociolingvističke kriterije. Ako, pak, to ne želimo, već težimo s genetskolingvističkoga stajališta klasificirati govore, onda u području genetske lingvistike treba razviti novo nazivlje koje nije prethodno već obilježeno posve drugim značenjem u drugim granama jezikoslovlja, odnosno drugim granama znanosti.

Nažalost, suvremena je jezikoslovna literatura još uvijek prepuna termina, koji se temelje na proizvoljnosti, a izbor naziva kojima se koriste lingvisti pri svojim radovima, često ne odražavaju znanstvene činjenice, već političke stavove autora. Dopunu SLA u kojoj se više hrvatskih govora od Međimurja do Istre, uključujući i cijelo područje zapadnoga Gorskoga kotara, svrstava u slovenski jezik svakako jest politički, a ne znanstveni stav. Radi li se u konkretnom slučaju o pomanjkanju promišljanja o značenju i implikacijama nekih ukorijenjenih starih termina i klasifikacija koje su se pokazale manjkavima i nelogičnima ili je, pak, riječ o promišljenom jezičnom presezanju, najbolje će odgovoriti autori sami.

Bilo bi dobro da se takva presezanja napuste i navedeni znanstveni propusti izbjegavaju da bi mogli prevladati pravi znanstveni pristup u lingvistici, odnosno dijalektologiji, i primjeren odnos međusobna poštovanja i razumijevanja među slovenskim i hrvatskim lingvistima koji jamačno imaju mnogo više zajedničkih nego različitih interesa u znanosti i u životu s obzirom na srodnost jezika, zemljopisno susjedstvo i mnoštvo povijesnih veza te zajedničku budućnost u Europskoj uniji.

Literatura

- Babić, Stjepan. 1997. O Guberininima pogledima na hrvatsko-srpske jezične razlike. *Jezik* 45:5, 176–182.
- Banac, Ivo. 1991. *Hrvatsko jezično pitanje*. Zagreb: Most.
- Belić, Aleksandar. 1929. Kajkavski dijalekat. U: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* 2. Zagreb: Bibliografski zavod, 222–228.
- Brozović, Dalibor. 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 3, 68–88.
- Brozović, Dalibor. 2002. Lingvistički nazivi na srednjojužnoslavenskom području. *Jezik* 49:1, 1–9.
- Brozović, Dalibor. 2015. *Rasprave i članci*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Celinić, Anita. 2024. Fonologija Huma na Sutli. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 28, 129–180.
- Celinić, Anita; Mira Menac-Mihalić. 2017. Izoglosa progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21, 91–110.
- DZS. 2022. Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021. <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 12. V. 2023.).
- Golec, Boris. 2012. *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem. Po sledih hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gostenčnik, Januška. 2023. Narečna klasifikacija govora Ravne Gore v Gorskem kotarju. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 15, 41–73.
- Gostenčnik, Januška; Kenda-Jež, Karmen; Kumin Horvat, Mojca. 2023. Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru. *Jezikoslovni zapiski* 28:2, 75–87.
- Gostenčnik, Januška. 2024a. Slovenski govori na vzhodnem robu. *Jezikoslovni zapiski* 30:2, 113–121.
- Gostenčnik, Januška. 2024b. Kozjansko-bizeljsko narečje vzdolž reke Sotle. *Jezikoslovni zapiski* 30:2, 123–146.
- Hraste, Mate. 1956. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Ivašković, Igor. 2020. Razlikovanje jezika u hrvatskom jezikoslovlju u svjetlu de Saussureove strukturalističke teorije. *Jezik* 67:2–3, 59–78.
- Ivašković, Igor. 2024. The role of identification criteria in language: the Croatian case. *Language Problems & Language Planning* 48:1, 1–25.

- Ivić, Pavle. 1956. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- Ivšić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 48, 47–88.
- Jaklič, Tjaša. 2016. Atlas, ki bo izhajal vsaj še trideset let. *Delo*, 28. 6. 2016. <http://www.delo.si/prosti-cas/zanimivosti/atlas-ki-bo-izhajal-vsaj-se-trideset-let.html> (pristupljeno 5. XII. 2024.).
- Kapović, Mate. 2011. *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam.
- Lisac, Josip. 2009. Hrvatska narječja u srednjem vijeku. U: Damjanović, Stjepan (ur.). *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti "Croatica", 261–281.
- Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 237–245.
- Logar, Tine. 1981. Dragatuš (OLA 15). U: Ivić, Pavle (ur.). *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 133–137.
- Majstorović, Marijan. 1997. Izgubljena Hrvatska: Bela krajina – hrvatski povijesni teritorij. U: Domini, Mirjana (ur.). *Hrvati u Sloveniji. Zbornik radova. Znanstveni skup, Zagreb, 20.–21. lipnja 1996*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 95–107.
- Malnar Jurišić, Marija. 2018. Govori na granici. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 22, 161–166.
- Marinković, Marina. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Moguš, Milan. 1995. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Peco, Asim. 1978. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Beograd: Naučna knjiga.
- Perovšek, Jurij. 1996. *Liberalizem in vprašanje slovenstva*. Ljubljana: Modrijan.
- Rahten, Andrej. 2002. 'Croatia alpestris': vprašanje umestitve slovenskih dežel v hrvaške pravaške koncepte. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia* 12:1, 1–10.
- Ramovš, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska založba.
- Slovenski govori na vzhodnem robu (3): predstavitev. 2024. *Jezikoslovni zapiski* 30:1, 170–171.
- SSKJ. 2025. Slovenski. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=slovenski> (pristupljeno 17. I. 2025.).

- Šekli, Matej. 2013a. Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 9, 3–53.
- Šekli, Matej. 2013b. Genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov. *Jezikoslovni zapiski* 19:1, 71–99.
- Šekli, Matej. 2018. *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Ustav Kraljevine SHS. 1921. Beograd. https://radnici.ba/wp-content/uploads/2018/04/Ustav-kraljevine-SHS_Vidovdanski-ustav-1921.pdf (pristupljeno 5. III. 2023.).
- Ustav SFRJ. 1963. Beograd. <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2019/05/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf> (pristupljeno 30. XII. 2023.).
- Valvasor, Johann Weichard. 1689. *Die Ehre des Hertzogthums Crain*. I–XV. Laybach.
- ZRC SAZU. 2025. *Slovenski lingvistični atlas 1*. <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/publikacije/slovenski-lingvisticni-atlas-1> (pristupljeno 19. I. 2025.).

In the Service of Science or the Politics of Linguistic Overreach: The Case of the Slovenian Linguistic Atlas

Abstract

In the past fifteen years, as part of the development of the Slovenian Linguistic Atlas (SLA), an increasing number of speech varieties from the Republic of Croatia have been classified as part of the Slovenian language, which has attracted the attention and reactions of some Croatian linguists. This paper therefore analyzes the methodological assumptions underlying the work on the SLA project to uncover the reasons for differences in the understanding and naming of the examined speech varieties. It was found that in the work on the SLA project, the term “Slovenian language” is used as a genetic-linguistic category, while the term “Croatian language” is regarded merely as an ethnic label for a portion of the “Central South Slavic linguistic diasystem.” An analysis of the conceptual framework and criteria on which the recent edition of the SLA is based revealed that the project attempted to introduce terminology from other scientific disciplines into genetic linguistics, while disregarding the fundamental definitions of these terms. In the SLA project, the examined speech varieties were analyzed using genetic-linguistic criteria, but they were subsequently classified with sociological or national labels that unsuccessfully sought to alter their meaning. The mixing of terminology, where a given word has one meaning in one branch of linguistics and a completely different meaning in another, is scientifically unfounded and often leads to misinterpretations of results. If we wish to label certain speech varieties with adjectives that carry strong sociolinguistic or national connotations, then the analysis of these varieties must follow sociolinguistic criteria. Otherwise, if we aim to classify speech varieties solely based on genetic-linguistic criteria, then new terminology should be developed within the field of genetic linguistics that has not been previously marked by entirely different meanings in other scientific disciplines. In addition, this article highlights other possibilities for arbitrary manipulation of results, which should be avoided in future genetic-linguistic studies.

Ključne riječi: jezik, govor, dijalektologija, identitet, hrvatski, slovenski

Keywords: language, speech, dialectology, identity, Croatian, Slovenian